

Romuald Szramkiewicz, *Histoire du droit des affaires*, Montchrestien, Paris 1989, ss. 343.

Nowa książka Romualda Szramkiewicza¹, profesora na Uniwersytecie Paryskim Panthéon-Sorbona *Histoire du droit des affaires*, wydana przez zasłużone w dziedzinie publikacji prac prawnych wydawnictwo paryskie Montchrestien, jest obszerną syntezą historii prawa handlowego od czasów starożytnych po początki XX w.

Praca składa się z trzech części, przedstawiających w porządku chronologicznym genezę prawa handlowego i jego rozwój do połowy XVII w. (cz. I), prawo handlowe, głównie francuskie od ordonansów Colberta do reform rewolucji francuskiej (cz. II) i wreszcie prawo handlowe od kodeksu handlowego Napoleona do początków wieku XX.

Najkrótsza część pierwsza poświęcona jest rozwojowi prawa handlowego w starożytności, a więc cywilizacjach śródziemnomorskiego Wschodu, w Grecji i Rzymie (s. 27-45) oraz w średniowiecznej i renesansowej zachodniej Europie (s. 50-69). Analizując przeszkody w tworzeniu „wolnego” handlu, Autor przedstawia stosunek państwa i Kościoła do kupców, rolę stałych targów dla tworzenia prawa regulującego status prawny kupiectwa i przełomową dla rozwoju powszechnego prawa handlowego działalność bankierów i wykształcenia się nowych technik handlu (*lettre de change*).

Część druga książki od ordonansów Colberta 1673 do reform rewolucji zawiera opis prawa handlowego XVII i XVIII w. w powiązaniu z rozwojem gospodarki preindustrialnej w państwach zachodniej Europy. Syntetyczny obraz przemian gospodarczych uzupełnia charakterystyka trzech wielkich doktryn ekonomicznych tego okresu — merkantylizmu, neomerkantylizmu i fizjokratyzmu. Pierwszy rozdział tej części zawiera opis podstawowych działów gospodarki przemysłowej Francji i formy organizacji przemysłu wydobywczego, metalurgicznego i tekstylnego oraz opis regulacji prawnej jego funkcjonowania, przegląd stosunków prawnych w handlu morskim i kolonialnym i wreszcie rozwój banków i finansów w państwach Europy poreformacyjnej. Erudycyjne i szczególnie interesujące są partie tego rozdziału dotyczące powstawania banków centralnych w XVII w. (np. Amsterdam w 1609 r. i Sztokholm w roku 1694) i związków systemu bankowego w Anglii, Holandii i Francji z sytuacją polityczną i ideologią.

Rozdział drugi dotyczy reglamentacji handlu przez państwo i ukazuje formowanie i funkcjonowanie lokalnych reprezentacji interesów ekonomicznych wobec państwa (*chambres de commerce*, *bureau de commerce*) oraz środki prawne i metody reglamentacji handlu zagranicznego (kampanie i spółki handlowe z prawem wyłączności) i wewnętrznego (korporacje kupców o średniowiecznym rodowodzie) we Francji do czasów rewolucji.

Ostatni, trzeci rozdział części II — *Prawo handlowe 1673-1807* poświęcił Autor głównie ordonansom Colberta, które stanowiły, jak pisze, „pierwszy kodeks handlowy ustanowiony w Europie” (s. 136), analizie jego treści i funkcjonowaniu w praktyce. R. Szramkiewicz przedstawił prace nad redakcją *Edit du roi servant de règlement pour le commerce...*, podstawowe instytucje aktu (spółki handlowe, weksle,

¹ R. Szramkiewicz jest autorem książek: *Les régents et censeurs de la Banque de France nommés sous le Consulat et l'Empire*, Geneve—Paris 1974; *Les gouverneurs de provinces à l'époque augustéenne. Contribution à l'histoire administrative et sociale du Principat*, Paris, t. I, 1975, t. II, 1976 oraz *Histoire du droit et des institutions. Droit et Société en France autour de la Revolution*, Paris 1988. Jest też współautorem mającej dwa już wydania książki *La Revolution française et la famille*, Paris 1978 i Paryż 1979.

postępowanie upadłościowe) i jurysdykcję w sprawach handlowych. Opis stanu prawnego uzupełniają dokumenty praktyki, ilustrujące np. tryb powstawania spółek, sposób emisji weksli, pozycję kobiet w prawie wekslowym czy np. położenie bankrutów w relacjach literatury pięknej.

Trzecia część książki *Od kodeksu handlowego Napoleona do początków XX w.*, napisana według układu podobnego do dwóch części pierwszych, zawiera w czterech rozdziałach opis: 1) stosunków gospodarczych kapitalizmu liberalnego z charakterystyką rewolucji przemysłowej i poglądów Saint Simona na społeczeństwo i gospodarkę wczesnego kapitalizmu, 2) nowych form przedsięwzięć funkcjonujących w dziewiętnastowiecznej działalności przemysłowej, handlowej, finansowej² i ubezpieczeniowej, 3) związków państwa liberalnego z handlem, zapoczątkowanych dekretem z marca 1791 r. o wolności handlu i przemysłu we Francji, realizowanych przez ustawodawstwo patentowe, podatki, działalność Ministerstwa Handlu i porozumienia państwa z przedstawicielami grup interesów ekonomicznych, 4) źródeł prawa handlowego w XIX w., ze szczegółową analizą przepisów kodeksu handlowego Napoleona i prawa o spółkach z lipca 1867 r.

Bogactwo materiału faktograficznego, przejrzysta konstrukcja, wzorowa metoda wykładu, wiążącego instytucje prawne z realiami stosunków gospodarczych i praktyką funkcjonowania norm prawnych to najważniejsze walory tej wartościowej i interesującej nie tylko dla historyków prawa książki.

EWA BORKOWSKA-BAGIEŃSKA (Poznań)

Władysław Bojarski, Wojciech Dajczak, Andrzej Sokala, *Przewodnik do ćwiczeń z prawa rzymskiego* pod redakcją Władysława Bojarskiego. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Skrypty i teksty pomocnicze, Toruń 1990, ss. 216.

Spośród wielu ukazujących się skryptów uczelnianych chciałabym zwrócić uwagę na wydany w Toruniu *Przewodnik do ćwiczeń z prawa rzymskiego* pod redakcją Władysława Bojarskiego. Jest to pozycja wyróżniająca się wśród tekstów pomocniczych do nauki prawa rzymskiego. Do tej pory bowiem wykazy tekstów źródłowych ograniczały się do podania łacińskiej treści dobranych cytatów z CIC oraz mniej lub bardziej udanego tłumaczenia na język polski. Typowym przykładem może być *Wybór źródeł rzymskiego prawa prywatnego* autorstwa Wacława Osuchowskiego, wydany jako skrypt uczelniany na Uniwersytecie Jagiellońskim. Tymczasem toruński *Przewodnik* przełamuje ten schemat i wychodzi z całkiem odmienną propozycją dla studentów. Przede wszystkim nie podaje polskiego tłumaczenia łacińskich tekstów. Zamiast tego są tzw. preparacje, czyli słowniczek kluczowych słów tekstu, który pozwala na jego samodzielne przetłumaczenie przez studiującego, mającego pewne minimum znajomości łaciny. Autorzy skryptu bowiem wyszli ze słusznego założenia, że gotowe tłumaczenie byłoby narzuceniem określonej interpretacji tekstów. Tymczasem są one dobrane tak, aby ilustrowały istniejące wśród rzymskich jurystów kontrowersje, toteż możliwość samodzielnego tłumaczenia stwarza okazję do dokonania własnego wyboru w zakresie wykładni tekstu. Ma to

² Wśród nielicznych w książce wątków polskich, zwraca uwagę przedstawiona między innymi inicjatywami bankowymi, inicjatywa Ludwika Wołowskiego, który w 1852 r. założył we Francji oparty na wzorach niemieckich i rosyjskich bank ziemski „Le Credit Foncier” (s. 236 i n.).